

Theology on the Web.org.uk

Making Biblical Scholarship Accessible

This document was supplied for free educational purposes. Unless it is in the public domain, it may not be sold for profit or hosted on a webserver without the permission of the copyright holder.

If you find it of help to you and would like to support the ministry of Theology on the Web, please consider using the links below:

<https://www.buymeacoffee.com/theology>

<https://patreon.com/theologyontheweb>

PayPal

<https://paypal.me/robbradshaw>

A table of contents for the *Journal of Theological Studies* (old series) can be found here:

https://biblicalstudies.org.uk/articles_jts-os_01.php

pdfs are named: [Volume]_[1st page of article]

DOCUMENTS

THE COMMENTARY OF ORIGEN ON THE EPISTLE
TO THE ROMANS.

For the purpose of this publication I have been able to compare

I. Vatican Gr. 762 (saec. x) (V);

II. Bodleian Auct. E. ii 20 (B);

III. Cramer's edition of B in vol. iv of his *Catena* (C).

I have had to be content with Cramer's transcript of Munich cod. gr. 23 (now 412) (M) in the few cases where it contains Origen matter.

The history of B is given in the extra vol. of Hastings's *Bible Dict.* p. 522 a, by Mr C. H. Turner of Magdalen College, Oxford, and on p. 488 b he states that it is clear that V is parent of B, a statement completely justified on examination of both. It would appear that the scribe of B had excerpted the quotations of certain authors contained in V and omitted others, e.g. Chrysostom and Photius, as, allowing for omissions *per incuriam*, the quotations from the authors included in B are precisely the same as those in V.

V, except pp. 113-119, is written in a beautiful hand with minute accuracy (pp. 113-119 are in a later hand, written with less care), and, except for literal corrections where obvious, I have preferred to publish a copy of the MS as it stands, noting in the apparatus all variations found in B and C, together with all suggested emendations of the text. In this way will become clear both the good work done by Cramer with imperfect material, and the inferiority of B as an authority for a text of Origen. The punctuation follows V: Cramer's is hopeless: B's is haphazard.

For the photographs of V I am indebted to the Trustees of the Revised Version Surplus Fund, and to the Syndics of the Cambridge University Press for the passages incorporated from the *Philocalia* (ed. 1893), and to the Very Rev. the Dean of Wells for permission to use his work.

Much of my obligation to Mr Turner will appear in the apparatus, but I am bound to add an expression of gratitude for his constant help and encouragement from beginning to end.

I have followed the example set by the Rev. J. A. F. Gregg in vol. iii of the *JOURNAL*, of printing in heavy Clarendon type words commented upon, and quotations from other parts of Scripture in uncials.

References are given to Rufinus's 'translation' of Origen (De La

Rue, Paris, 1759), but with rare exceptions Rufinus is little or no help towards a reconstruction of a perfect text.

Figures in heavy type in the margin refer to pages of V, of which MS the photographs will become available hereafter in the Bodleian Library.

I.

ι ι ἀφωρισμένος εἰς εὐαγγέλιον θεοῦ.

Τρίτον ἔστιν ἰδεῖν τὸ ἀφωρισμένος εἰς εὐαγγέλιον θεοῦ· καὶ ἐν τῇ πρὸς Γαλάτας ὁ ἀπόστολος περὶ ἑαυτοῦ τοιαυτὰ φησιν ὅτε δὲ εὐδόκησεν ὁ θεός, ὁ ἀφορισάς με ἐκ κοιλίας μητρὸς μου, ἀποκαλύψαι τὸν γίον αὐτοῦ ἐν ἐμοί. ἐπιλαμβάνονται δὲ τῶν τοιούτων λέξεων οἱ μὴ συνιέντες τὸν ἐκ προγνώσεως
 5 θεοῦ προφωρισμένον αἴτιον τυγχάνοντα τοῦ γίνεσθαι τὰ προγνωσκόμενα· καὶ οἴονται διὰ τούτων εἰσάγειν τοὺς ἐκ κατασκευῆς καὶ φύσεως σωζομένους. τινὲς δὲ καὶ τὸ ἐφ' ἡμῖν ἐκ τῶν τοιούτων ἀναροῦσι ῥητῶν, συγχρώμενοι καὶ τῷ ἀπυλοτριώθησαν οἱ ἀμαρτωλοὶ ἀπὸ μήτρας ἐν ψαλμοῖς εἰρημένω. πρὸς μὲν οὖν
 10 τοῦτο εὐχέρως ἔστιν ἀπαντήσαι, ἐρωτῶντας περὶ τῆς ἐξῆς λέξεως· γέγραπται γὰρ ἀπυλοτριώθησαν οἱ ἀμαρτωλοὶ ἀπὸ μήτρας, ἐπλάνηθησαν ἀπὸ γαστρὸς, ἐλάλησαν ψευδῆ· ἠγνόησαν οἱ ἀμαρτωλοὶ κατὰ τὴν ὁμοίωσιν τοῦ ὄψεως. καὶ πευσόμεθά γε τῶν ὡς σαφεῖ τῇ λέξει ἐπιβαινόντων, εἰ οἱ ἀπυλοτριωθέντες ἀμαρτωλοὶ ἀπὸ μήτρας ἅμα τῷ ἐξελεῖν ἀπὸ γαστρὸς τῆς μητρὸς αὐτῶν ἐπλανήθησαν καὶ τῆς σωζούσης ὁδοῦ ἐσφάλησαν, αὐτοὶ εἰς τοῦτο ἐνεργήσαντες. πῶς δὲ οἱ ἀπυλοτριωθέντες
 15 ἀμαρτωλοὶ ἀπὸ μήτρας ἀπὸ γαστρὸς ἐπλανήθησάν τε καὶ ἐλάλησαν ψευδῆ; οὐ γὰρ δὴ δεῖξουσιν ὅτι ἅμα τῷ γεννηθῆναι ἐναρθρον φωνῆν προήκοντο, ψευδῆ τινα προφερόμενοι. ἀλλ' εἰ προσέχομεν τοῖς προτεταγμένοις τοῦ προορισμοῦ ἐν τῇ ἐξεταζομένῃ ἐπιστολῇ λεγομένοις, δυνησόμεθα, τὰ περι-
 20 τοῦ θείου δόγματος καθελόντες, ἀπολογίσασθαι περὶ τοῦ ἐκ κοιλίας μητρὸς ἀφοριζόντος καὶ εἰς εὐαγγέλιον θεοῦ ἀφοριζόντος τὸν δούλον Ἰησοῦ Χριστοῦ κλητὸν ἀπόστολον Παῦλον. οὕτω δὲ ἔχει τὰ ῥητά· οἶδαμεν δὲ ὅτι τοῖς ἀγαπῶσι τὸν θεόν πάντα σπυρεγεῖ εἰς ἀγαθόν, τοῖς κατὰ πρόθεσιν κλητοῖς ὄσιν· ὅτι οὐκ προέβη, καὶ προώρισεν συμμόρφους τῆς εἰκόνης τοῦ γίον αὐτοῦ, εἰς τὸ εἶναι
 25 αὐτῶν πρωτότοκον ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς· οὐκ δὲ προώρισεν, τοῦτο καὶ ἐκάλεσεν· καὶ οὐκ ἐκάλεσεν, τοῦτο καὶ ἐδικαίωσεν· οὐκ δὲ ἐδικαίωσεν, τοῦτο καὶ ἐδόξασεν. πρὸς ὧν οὖν τῇ τάξει τῶν λεγομένων, δικαιοὶ ὁ θεὸς καλέσας πρότερον, οὐκ ἂν δικαιοῦσας οὐδὲ μὴ ἐκάλεσεν· καλεῖ δὲ πρὸ τῆς κλήσεως προορισίας, οὐκ ἂν καλέσας οὐδὲ μὴ προώρισεν· καὶ ἔστιν αὐτῷ ἀρχὴ τῆς κλήσεως καὶ

I R. iv 462 ff. Philocalia. cap. xxv (Robinson, pp. 226-231)

I 2. Gal. i 15 f. 8. Ps. lviii (lvii) 3. 10. Ps. lviii (lvii) 3 f. 22. Rom. viii 28 ff

I 12. σαφεῖ] ἀσαφεῖ 13. τῷ] τὸ 22. ῥητά] ῥήματα om. δὲ (sec)
 23. εἰς] + τὸ οὐσι κλητοῖς 25. οὐδὲ δὲ] καὶ οὐδὲ 27. δικαιοῖ] + γὰρ: hic
 inc cat M. 28. μὴ M: οὐκ cet

τῆς δικαιοσύνης οὐχ ὁ προορισμός· οὗτος γὰρ εἴ ἦν ἀρχὴ τῶν ἐξῆς, κὰν 30
πιθανώτατα ἐκράτουν οἱ παρεισάγοντες τὸν περὶ φύσεως ἄποπον λόγον·
ἀνωτέρω δέ ἐστι τοῦ προορισμοῦ ἢ πρόγνωσις· οὗς γὰρ προέγνω, φησί, καὶ
προώρισεν συμπόροισ τῆς εἰκόνοσ τοῦ γιοῦ αἰτοῦ. προενατενίσασ οὖν ὁ θεὸσ τῷ
εἰρμῷ τῶν ἐσομένων, καὶ κατανοήσασ ῥοπήν τοῦ ἐφ' ἡμῖν τῶνδέ τινων ἐπὶ εὐσέ-
βειαν καὶ ὀρμῆν ἐπὶ ταύτην μετὰ τὴν ῥοπήν, καὶ ὡσ ὅλοι ἑαυτοὺσ ἐπιδώσουσι τῷ 35
κατ' ἀρετὴν ζῆν, προέγνω αὐτοὺσ, γινώσκων μὲν τὰ ἐνιστάμενα προγινώσκων
δὲ τὰ μέλλοντα· καὶ οὗσ οὕτω προέγνω, προώρισεν συμμόρφουσ ἐσομένουσ
τῆσ εἰκόνοσ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ. ἐστιν οὖν τισ ὁ υἱὸσ τοῦ θεοῦ, εἰκὼν τυγχάνων
τοῦ θεοῦ τοῦ ὁράτοῦ, καὶ τούτου εἰκὼν ἢ λεγομένη εἰκὼν τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ·
ἦντινα νομίζομεν εἶναι ἦν ἀνέλαβεν ψυχὴν ὁ υἱὸσ τοῦ θεοῦ ἀνθρωπίνην, 40
γενομένην διὰ τὴν ἀρετὴν τῆσ εἰκόνοσ τοῦ θεοῦ εἰκόνα. ταύτησ δέ, ἦν οἰόμεθα
εἰκόνοσ εἰκόνα εἶναι [τοῦ υἱοῦ] τοῦ θεοῦ, συμμόρφουσ προώρισεν γενέσθαι ὁ
θεὸσ, οὗσ διὰ τὴν περὶ αὐτῶν πρόγνωσιν προώρισεν. οὐ νομιστέον τοίνυν
εἶναι τῶν ἐσομένων αἰτίαν τὴν πρόγνωσιν τοῦ θεοῦ· ἀλλ' ἐπεὶ ἐμελλεν
γίνεσθαι κατ' ἰδίασ ὀρμάσ τοῦ ποιούντοσ, διὰ τούτο προέγνω, εἰδὼσ τὰ πάντα 45
πρὸ γενέσεωσ αὐτῶν· καὶ ὡσ εἰδὼσ τὰ πάντα πρὸ γενέσεωσ αὐτῶν τούτοδε μὲν
τινασ προέγνω καὶ προώρισεν συμμόρφουσ ἐσομένουσ τῆσ εἰκόνοσ τοῦ υἱοῦ
αὐτοῦ, ἄλλουσ δὲ εἶδεν ἀπηλλοτριωμένουσ. ἐὰν δέ τισ ἀνθυποφέρῃ πρὸσ
ταῦτα, εἰ δυνατὸν ἐστι μὴ γενέσθαι ἂ τοιάδε ἔσεσθαι προεγίνωσκεν ὁ θεὸσ·
φήσομεν ὅτι δυνατὸν μὲν μὴ γενέσθαι· οὐχὶ δέ, εἰ δυνατὸν μὴ γενέσθαι, 50
ἀνάγκη μὴ γενέσθαι ἢ γενέσθαι· καὶ γίνεται οὐ πάντωσ ἐξ ἀνάγκησ, ἀλλὰ
δυνατοῦ ὄντοσ καὶ τοῦ αὐτὰ μὴ γενέσθαι. τῆσ δὲ λογικῆσ ἔχεται ἐντρεχείασ
τε καὶ θεωρίασ ὁ περὶ τῶν δυνατῶν τόποσ, ἵνα ὁ σμῆξασ ἑαυτοῦ τὸ ὄμμα τῆσ
ψυχῆσ δυνηθῆ τῇ λεπτότητι τῶν ἀποδείξεων παρακολουθήσασ κατανοήσαι, πῶσ
καὶ μέχρι τῶν τυχόντων οὐκ ἐμποδίζεται τὸ εἶναι τι εἰσ πολλὰ δυνατὸν, ἐνὸσ ἐκ 55
τῶν πολλῶν ὄντοσ τοῦ ἐσομένου, καὶ οὐ κατὰ ἀνάγκην ἐσομένου· προεγνω-
σμένου τε οὕτωσί, ὅτι ἐσται μὲν οὐκ ἐξ ἀνάγκησ δὲ ἐσται, ἀλλ' ἐνδεχομένου
τυγχάνοντοσ τοῦ μὴ γενέσθαι ἐσται τὸ οὐ στοχαστικῶσ εἰρημένον ἀλλ' ἀληθῶσ
προεγνωσμένον.

μὴ νομίζέτω δέ τισ ἡμῶσ τὸ κατὰ πρόθεσιν σεσιωπηκέιναι ὡσ θλίβον ἡμῶν 60
τὸν λόγον· ἐπεὶ φησιν ὁ Παῦλοσ οἶδαμεν δὲ ὅτι τοῖσ ἀγαπῶσι τὸν θεόν πάντα
συνεργεῖ εἰσ ἀγαθόν, τοῖσ κατὰ πρόθεσιν κλητοῖσ οὔσιν. ἀλλὰ προσεγέτω ὅτι τοῦ
κατὰ πρόθεσιν εἶναι κλητοὺσ τὴν αἰτίαν καὶ ὁ ἀπόστολοσ ἀποδέδωκεν εὐθέωσ,
εἰπὼν ὅτι οὗσ προέγνω, καὶ προώρισεν συμπόροισ τῆσ εἰκόνοσ τοῦ γιοῦ αἰτοῦ.
καὶ τίνα γε μᾶλλον ἐχρῆν ἐγκαταχωρισθῆναι εἰσ τὴν δικαιοῦσαν κλήσιν τῇ 65

I 32. Rom. viii 29 38. Col. i 15 61. Rom. viii 28 64. Rom. viii 29

I 30. ἦν] + ἡ κὰν πιθ. ἐκρ.] πιθ. ἀν ἔλεγον M 31. ἀτόπωσ 35. ὅλουσ M
38. τισ om. M τυγχάνων om. M 39. καὶ τούτου] τούτου δὲ M 40. νομίζω M
42. τοῦ υἱοῦ delend. vid. 46 καὶ ὡσ . . . αὐτῶν om. 49. προεγίνωσκεν]
+ ἐσόμενα 50. δυνατὸν] conit. Robinson: ἀδύνατον MSS ἀδύνατον (sec)
52 δυνατὸν ἐσται καὶ τὸ M 53. τε om. M τῶν om. M 55. καὶ om. 58. τὸ
om. M 62. προσέχετε 65. μᾶλλον] ἄλλον

προθέσει τοῦ θεοῦ ἢ τοὺς ἀγαπῶντας αὐτόν; πάνυ δὲ τὴν ἐκ τοῦ ἐφ' ἡμῖν αἰτίαν παρίστησι τῆς προθέσεως καὶ τῆς προγνώσεως τὸ οἶδαμεν δὲ ὅτι τοῖς ἀγαπῶσι τὸν θεὸν πάντα συνεργεῖ εἰς ἀγαθόν. σχεδὸν γὰρ εἶπεν ὅτι πάντα συνεργούντα εἰς ἀγαθὸν διὰ τοῦτο συνεργεῖ, ἐπεὶ ἀξιοὶ εἶσι συνεργίας οἱ ἀγαπῶντες τὸν θεόν. ἅμα δὲ καὶ ἐρωτήσωμεν τοὺς τὰ ἐναντία λέγοντας, καὶ ἀποκρινάσθωσαν ἡμῖν πρὸς ταῦτα. ἔστω καθ' ὑπόθεσιν εἶναι τινα ἐφ' ἡμῖν καὶ τοῦτο ἐροῦμεν αὐτοῖς ἀναίρουσι τὸ ἐφ' ἡμῖν, ἕως ἐκ τῆς διδομένης ὑποθέσεως ἐλεγχθῆ αὐτῶν ὁ λόγος οὐχ ὑγιῆς ὢν. ὄντος δὲ τοῦ ἐφ' ἡμῖν, ἄρα ὁ θεὸς ἐπιβαλὼν τῷ εἰρμῷ τῶν ἐσομένων προγνώσεται τὰ πραχθησόμενα ἐκ τοῦ ἐφ' ἡμῖν ἐκάστω τῶν ἐχόντων τὸ ἐφ' ἡμῖν, ἢ οὐ προγνώσεται; τὸ μὲν οὖν λέγειν ὅθι προγνώσεται, ἀγνοούντος ἔστι τὸν ἐπὶ πᾶσι νοῦν καὶ τὴν μεγαλωσύνην τοῦ θεοῦ. εἰ δὲ δώσουσιν ὅτι προγνώσεται, πάλιν ἐρωτήσωμεν αὐτούς, ἄρα τὸ ἐγνωκέναι αὐτὸν αἰτιῶν ἔστι τοῦ ἔσεσθαι τὰ ἐσόμενα, διδομένου τοῦ εἶναι τὸ ἐφ' ἡμῖν; ἢ ἐπεὶ ἔσται προέγνω, καὶ οὐδαμῶς ἔστιν αἰτία αὐτοῦ ἢ πρόγνωσης τῶν ἐσομένων ἐκ τοῦ ἐφ' ἡμῖν ἐκάστω; δυνατὸν οὖν ἦν τῶνδε τιμῶν ἀπαντησάντων μὴ τὸδε ἀλλὰ τὸδε ἐνεργῆσαι τὸν δημιουργηθέντα αὐτεξούσιον.

τούτων οὖν καὶ τοιούτων ἂν λεχθησομένων, σώζεται καὶ τὸ εἶγε, ἀγαθὴ δοῦλε καὶ πιστέ· ἐπὶ ὀλίγα ἢς πιστός, ἐπὶ πολλῶν σε καταστήσω· εἰσελθε εἰς τὴν χάριν τοῦ κυρίου σου· καὶ πᾶς ἔπαινος. σώζεται δὲ καὶ τὸ εὐλογον τοῦ πονηρῆ δοῦλε καὶ ἐκνηρέ, ἔδει σε βαλεῖν τὸ ἀργύριόν μου εἰς τράπεζαν. οὕτω δὲ σωθήσεται μόνως τὰ δικαίως λεγόμενα πρὸς μὲν τοὺς ἐκ δεξιῶν δεῖτε πρὸς με οἱ ἐλογημένοι τοῦ πατρὸς μου, κληρονόμησατε τὴν ἡτοιμασμένην ἡμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου· ὅτι ἐπέινασα, καὶ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν καὶ τὰ ἐξῆς· πρὸς δὲ τοὺς ἐξ εὐωνύμων πορεύεσθε ἀπ' ἐμοῦ οἱ καθραμένοι εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον, τὸ ἡτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ· ὅτι ἐπέινων, καὶ οὐκ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν καὶ τὰ ἐξῆς. ἀλλὰ καὶ εἶπερ τὸ ἀφωρισμένος εἰς εὐαγγέλιον θεοῦ καὶ τὸ ὀφθαλμὸς με ἐκ κοιτίας μητρὸς μου ἀνάγκην τινα περιεῖχε, πῶς ἂν εὐλόγως ἔφασκε τὸ ὑποπιάζω μου τὸ σῶμα καὶ δουλαγωγῶ, μήπως ἄλλοις κηρύξας αὐτὸς ἀδόκιμος γένωμαι καὶ τὸ οὐαί γάρ μοι ἔστιν ἐὰν μὴ εὐαγγελίζωμαι; σαφῶς γὰρ ἐκ τούτων παρίστησιν ὅτι εἰ μὴ ὑπεπίαζεν αὐτοῦ τὸ σῶμα καὶ ἐδουλαγωγῆ οἷόν τε ἦν αὐτὸν ἄλλοις κηρύξαντα ἀδόκιμον γενέσθαι, καὶ ὅτι δυνατὸν ἦν οὐαί αὐτῷ γενέσθαι εἰ μὴ εὐηγγελίζετο. μήποτε οὖν σὺν τούτοις ἀφώρισεν αὐτὸν ὁ θεὸς ἐκ κοιτίας μητρὸς, καὶ ἀφώρισεν αὐτὸν εἰς εὐαγγέλιον θεοῦ, σὺν τῷ ἐωρακέναι τὴν αἰτίαν τοῦ δικαίου ἀφορισμοῦ, ὅτι ὑποπιάσει τὸ σῶμα καὶ δουλαγωγῆσει εὐλαβούμενος μήπως ἄλλοις κηρύξας αὐτὸς ἀδόκιμος γένηται, καὶ ὅτι, εἰδὼς οὐαί αὐτῷ ἔσεσθαι ἐὰν μὴ εὐαγγελίσηται, φόβῳ τῷ πρὸς τὸν θεὸν πρὸς τὸ μὴ γενέσθαι ἐν τῷ

I 67. Rom. viii 28 82. Matt. xxv 21, 23 84. *ibid.* 26 f 86. *ibid.* 34 f
89. *ibid.* 41 f 92. Gal. i 15 93. I Cor. ix 27 94. *ibid.* 16

I 68, 69. εἰς]+τὸ δις 68. πάντα]+τὰ 69. συνεργήσεως 71. ἀποκρινέ-
σθωσαν M 76. *om.* τὴν 77. ἐρωτήσωμεν 78. τοῦ εἶναι τὸ M : τι
εἶναι τοῦ v, εἶναι τι τοῦ 81. αὐτεξούσιον]+εἶναι; hactenus M 82. εὐ-
δοῦλε ἀγαθὴ 86. *om.* πρὸς με 89. αἰώνιον] ἐξότερον 92. περιέχει
93. ὑποπιάζω 95. ἐαυτοῦ 99. ὑποπιάσει

οὐαὶ οὐκ ἐσιώπα ἀλλ' εὐηγγελίζετο. καὶ ταῦτα δὲ ἑώρα ὁ ἀφορίζων αὐτὸν ἐκ κοι-
 λίας μητρὸς αὐτοῦ καὶ ὁ ἀφορίζων αὐτὸν εἰς τὸ ἑαυτοῦ εὐαγγέλιον, ὅτι ἐν κόποις
 ἔσται περισσοτέρως, ἐν φηλακίαις περισσευόντως, ἐν πληγαῖς ὑπερβαλλόντως, ἐν
 θανάτοις πολλάκις· ὑπὸ Ἰουδαίων πεντάκις τεσσαράκοντα παρὰ μίαν λήψεται, τρίς ¹⁰⁵
 ῥαβδικθήσεται, ἅπαζ λιθασθήσεται· καὶ τὰδε τινὰ πέσειται καγχώμενος ἐν ταῖς
 θλίψεσι καὶ εἰδώσ ὅτι ἡ θλίψις ὑπομονὴν κατεργάζεται καὶ ὑπομένων. διὰ ταῦτα
 δὲ ἀξίον ἦν αὐτὸν ἀφορισθῆναι εἰς εὐαγγέλιον θεοῦ προγινωσκόμενος ἔσεσθαι,
 καὶ ἀφορισθῆναι αὐτὸν ἐκ κοιλίας μητρὸς αὐτοῦ. καὶ ἀφωρίζετο εἰς εὐαγγέλιον ¹ ν
 θεοῦ οὐ διὰ τὴν φύσιν ἔχουσαν τι ἐξάρετον καὶ ὅσον ἐπὶ τῇ κατασκευῇ ὑπὲρ ²
 τὰς τῶν μὴ τοιούτων φύσεις, ἀλλὰ διὰ τὰς προεγνωσμένας μὲν πρότερον ^{III}
 πράξεις ὕστερον δὲ γενομένας ἐκάστην ἐκ τῆς παρασκευῆς καὶ τῆς προαιρέσεως
 τῆς ἀποστολικῆς. νῦν δὲ ἀποδιδόναι εἰς τὸ ἀπὸ τοῦ ψαλμοῦ ῥητὸν οὐκ ἦν
 εὐκαιρον, παρεκβατικὸν γὰρ ἦν· διὸ εἰς τὴν οἰκίαν τάξιν θεοῦ διδόντος
 ἀποδοθήσεται, ὅταν τὸν ψαλμὸν διηγώμεθα. ἀρκέσει δὲ καὶ ταῦτα ¹¹⁵
 πεπλεονασμένα εἰς τὸ ἀφωρισμένους.

II.

ἰ 9—II μάρτυς γάρ μου ἔστιν ὁ θεὸς ᾧ λατρεύω ἐν τῷ πνεύματί μου ἐν τῷ
 εὐαγγελίῳ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, ὡς ἀδιαλείπτως μνεῖαν ὑμῶν ποιοῦμαι πάντοτε ἐπὶ
 τῶν προσευχῶν μου δεόμενος εἰπως ἤδη ποτὲ εὐδοθήσομαι ἐν τῷ θελήματι
 τοῦ θεοῦ ἔλθειν πρὸς ὑμᾶς· ἐπιποθῶ γὰρ ἰδεῖν ὑμᾶς.

ἔστι δὲ καὶ χωρὶς θελήματος θεοῦ ἦκειν πρὸς τινά, ὥσπερ ὁ Βαλαὰμ ἀπῆει ⁵
 πρὸς τὸν Βαλαὰμ καταρασ(ό)μενος μισθοῦ τὸν Ἰσραήλ· οἶμαι δὲ ὅτι καὶ πᾶς
 ἔθνικός, ἢ ὅπως ποτε τῆς θεοσεβείας ἀλλότριος, μὴ διακονούμενος ἀγίοις τῶν
 λυσιτελῶν τι αὐτοῖς, οὐ καὶ ἐν θελήματι θεοῦ εὐδοθῆναι γίνεσθαι πρὸς οὓς
 γίνεται, εἰ καὶ εὐδοθῆναι ποτε· ἐστὶ γὰρ φησὶν ἡ γραφὴ ἐν κακοῖς ἐφοδία ἀνδρός. ⁵

III.

II, 12 ἵνα τι μεταδῶ χάρισμα ὑμῖν πνευματικὸν εἰς τὸ στηριχθῆναι ὑμᾶς·
 τοῦτο δὲ ἔστι συμπαρακληθῆναι ἐν ὑμῖν διὰ τῆς ἐν ἀλλήλοις πίστεως ὑμῶν τε
 καὶ ἐμοῦ.

ὡς ὄντος δὲ χαρίσματος μὴ πνευματικῷ ἡγοῦμαι ὅτι ἀναγκαίως πρόσκειται· ⁵ ν
 ἔστι γὰρ τινά χαρίσματα, οὐ πνευματικά, ὡς καὶ ὁ γάμος· τὸ γὰρ πνευματικὸν

II R. 469 A III R. 469 D

I 104. 2 Cor. xi 23 ff 106. Rom. v 3 f 113. sc. Ps. lviii (lvii) 3, cf. l. 8
 supra II 2. Num. xxii 5. Eccus. xx 27 III 2. Cf. I Cor. vii 5

I 104. περισσοτέρως περισσεύοντας] περισσοτέρως 109. καὶ ἀφωρίζετο] ἀφορίζεται
 δὲ V (quae hic inc) III. μὴ om. C 112. ἐκάστην om. V 113. ἀπο-
 στολικῆς haectenus V ἀπὸ τοῦ] αὐτοῦ II 1. ἔστι] ἔτι BC 2. τὸν B.]
 τὸ B. BC καταρασόμενος] καταρασάμενος V BC ὅτι om. BC 3. ὁπῶς ποτε
 VB : ὁπῶς ποτε C διακονούμενος] Lucian, too, uses the middle voice of this verb
 in the sense of the active 4. οὐ καὶ] perhaps οὐκ, Turner 4, 5. εὐδοθῆναι bis C :
 εὐδοθῆναι VB III 1. δὲ VB : καὶ C

οὐκ ἂν ποτε ἐμποδίσαι προερχήῃ· ἡ δὲ ἐπὶ τὸ αὐτὸ σύνοδος ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν
 κωλύει· ὅτι δὲ χάρισμα ὁ γάμος δηλοῖ ὁ ἀπόστολος φήσας θέλω πάντας
 5 ἀνθρώπους εἶναι ὡς καὶ ἐμαυτὸν, ἀλλ' ἕκαστος ἴδιον ἔχει χάρισμα ἐκ θεοῦ· ὃς μὲν
 οὕτως, ὃς δὲ οὕτως.

IV.

ἰ 13-15 σὺ θέλω δὲ ὑμᾶς ἀγνοεῖν, ἀδελφοί, ὅτι πολλάκις προεθέμην ἐλθεῖν
 πρὸς ὑμᾶς καὶ ἐκωλύθη ἄχρι τοῦ δεῦρο, ἵνα τινὰ καρπὸν σχῶ καὶ ἐν ὑμῖν
 καθὼς καὶ ἐν τοῖς λοιποῖς ἔθνεσιν, Ἑλλησί τε καὶ βαρβάροις· σοφοῖς τε καὶ
 ἀνοήτοις ὀφειλέτης εἰμί, οὕτως τὸ κατ' ἐμὲ πρόθυμον καὶ ὑμῖν τοῖς ἐν Ῥώμῃ
 εὐαγγελίσασθαι.

7 [ἔστιν δὲ ἐνταῦθα καθ' ὑπερβατόν, ὃ ἐὰν μὴ τηρηθῆ μάχεται τῇ ἀκολουθίᾳ·
 τίς γὰρ ἂν εἶποι διὰ τοῦτο κεκωλύσθαι ἐλθεῖν πρὸς τοὺς Ῥωμαίους τὸν Παῦλον
 ἵνα καρπὸν ἔχῃς; τοῦναντίον γάρ, εἰ μὴ ἐκωλύθη καρπὸν εἶχεν, κωλυόμενος δὲ
 ἀπεστερεῖτο τοῦ καρποῦ· πῶς οὖν ἀγνοωστέον; πολλάκις προεθέμην ἐλθεῖν
 5 πρὸς ὑμᾶς ἵνα τινὰ καρπὸν σχῶ καὶ ἐν ὑμῖν καθὼς καὶ ἐν τοῖς λοιποῖς ἔθνεσιν,
 Ἑλλησί τε καὶ βαρβάροις, σοφοῖς τε καὶ ἀνοήτοις, καὶ ἐκωλύθη ἄχρι τοῦ
 δεῦρο· διὰ τί οὖν ἠναγκάσθη τὸ ὑπερβατόν θεῖναι; ἐπειδὴ τ(ῶ) ἵνα καρπὸν τινὰ
 ἔχω ἐμελλε συνάπτειν πολλά (οἷον τὸ καὶ ἐν ὑμῖν καθὼς καὶ ἐν τοῖς λοιποῖς
 ἔθνεσιν, Ἑλλησί τε καὶ βαρβάροις, σοφοῖς τε καὶ ἀνοήτοις ὀφειλέτης εἰμί καὶ
 10 τὰ ἀκόλουθα) ἵνα μὴ διακόψῃ τῇ συνεχείᾳ, παρενθεῖς τὸ ἐκωλύθη ἄχρι τοῦ
 δεῦρο συνήψε τῶ προτέρῳ τ(ῶ) προεθέμην ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς τὸ ἵνα τινὰ καρπὸν
 ἔχω, καὶ οὕτως ἀπέδωκε τῇ τοῦ λόγου ἀκολουθίᾳ τὴν τάξιν.]

V.

ἰ 18 ἀποκαλύπτεται γὰρ ὄργη θεοῦ ἀπ' οὐρανοῦ ἐπὶ πᾶσαν ἀσέβειαν καὶ
 ἀδικίαν ἀνθρώπων τῶν τὴν ἀλήθειαν ἐν ἀδικίᾳ κατεχόντων.

10 ἔοικε δὲ λέγεσθαι ὄργη καὶ ὁ διάκονος τῶν ἐπὶ τοῖς ἡμαρτημένοις πόνων καὶ
 οἱ ὑπ' αὐτὸν τῶν αὐτῶν ὑπηρέται καὶ λειτουργοί, ὡς ὅτε προσετέθη ἐκκαῆσαι
 ἡ ὄργη τοῦ θεοῦ ἐν τῷ Ἰσραὴλ, ὅτε ἀνασευθεὶς ὑπ' αὐτῆς Δαγείδ ἐκέλευσε τῶ Ἰωάβ
 ἀριθμῆσαι τὸν λαόν· τὸ δὲ δεῦτερον παρίσταται ἐκ τοῦ ἀπέστειλεν εἰς αὐτοὺς
 5 θυμὸν ὄργης, θλίψιν καὶ ὄργην, ἀποστολὴν δὲ ἀγγέλων πονηρῶν. ὅτε δ', αὐτοὶ οἱ
 δι' ἁμαρτίας πόνου· οὕτω γὰρ ἀκούω τοῦ κατὰ τὴν σκληρότητά σου καὶ ἀμεταμέ-
 λητον καρδίαν θησαυρίζεις σεαυτῶ ὄργην ἐν ἡμέρᾳ ὄργης, καὶ τοῦ ἔφθακεν δὲ εἰς
 αὐτοὺς ἡ ὄργη εἰς τέλος.

πρὸς τοῦτους ἐπίσκεψαι εἰ τὰ μὲν συμβαίνοντα τοῖς δικαίοις, πειράζοντος
 10 αὐτοὺς τοῦ πονηροῦ, ὄργη μὲν ἐστὶν οὔτε δὲ θεοῦ οὔτε ἀπ' οὐρανοῦ, ἀλλὰ

IV R. 469 D

V R. 472 A

III 4f. I Cor. vi 7

V 2f. 2 Reg. xxiv 1

4f. Ps. lxxviii (lxxvii) 49

6f. Rom. ii 5

7f. I Thess. ii 16

III 5. δς VB: δ C

IV om. BC: Ὁριγένους καὶ Ξενηριάνου V I. καθ'

ὑπερβατόν] perhaps καὶ ὑπερβατόν with Ruf. 'est quidem et hyperbaton in hoc loco',
 Turner 7. τῶ] τὸ V II. τῶ (sec)] τὸ V V om. BC I. δ διάκονος:
 i. e. the devil

κάτωθεν ποθεν ἢ τοῦ διαβόλου ἢ τινος τῶν ἀγγέλων αὐτοῦ· τούτοις δέ τις οὐκ ἀπιθάνως ἀνθυποίσει τὸ εἶναι ἡμῖν τὴν πάλιν πρὸς τὰ πνευματικά τῆς πονηρίας ἐν τοῖς ἐπογραμίοις· καὶ γὰρ ταῦτα δόξει ὀργιζόμενα τοῖς ἁγίοις παλαίειν καὶ ἐπάγειν αὐτοῖς ἀπ' οὐρανοῦ ὀργήν. μήποτε οὖν ἴεστί τις ἀπ' οὐρανοῦ ὀργὴ καὶ ἕτερα κάτωθεν ὡς ἀποδέδεικται, οὕτως καὶ ἡμῖν ἀπ' οὐρανοῦ ὀργὴ θεοῦ ¹⁵ ἐστίν, ἕτερα δὲ ἀπ' οὐρανοῦ μὲν οὐ θεοῦ δέ; εἰ δὲ πᾶσιν ἀνθρώποις ὁ θεὸς διὰ τῶν ἐν τῷ φυσικῷ λόγῳ ἀφορμῶν τὴν ἀλήθειαν ἐφάνέρωσεν, καὶ τὸ γνωστὸν ἑαυτοῦ ὡς ἕκαστος κεχώρηκεν ὅτε τὸν λόγον συμπεπλήρωκεν, δηλονότι ἀναγκαῖον ἔσται διὰ πάντα τὰ ἀσεβῶς γεγενημένα καὶ ἀδίκως πεπραγμένα, τοιοῦδε μὲν πλείονα τοιοῦδε δὲ ἐλάττονα, κατὰ ἀναλογίαν ἐλθεῖν τὴν ἀποκάλυψιν τῆς ²⁰ ὀργῆς τοῦ θεοῦ ἀπ' οὐρανοῦ.

VI.

ii 7-9 τοῖς μὲν καθ' ὑπομονὴν ἔργου ἀγαθοῦ δόξαν καὶ τιμὴν καὶ ἀφθαρσίαν ζητοῦσι ζωὴν αἰώνιον· τοῖς δὲ ἐξ ἐριθείας καὶ ἀπειθοῦσι μὲν τῇ ἀληθείᾳ πειθόμενοι δὲ τῇ ἀδικίᾳ θυμὸς καὶ ὀργὴ θλίψις καὶ στενοχωρία ἐπὶ πᾶσαν ψυχὴν ἀνθρώπου τοῦ κατεργαζομένου τὸ κακὸν Ἰουδαίου τε πρῶτον καὶ Ἑλλήνου.

ὀργὴ δὲ ἐστὶν ὁ ἐπόμενος τοῖς ἁμαρτάνουσιν ἐπὶ τιμωρίᾳ πόνος· θυμὸν δὲ ¹⁸ ὀρίζονται ὀργὴν ἀναθυμωμένην καὶ διουδαίνουσαν· οὗτος δὲ ὁ θυμὸς ἔργον ἔχει τὸ ἐλέγχειν, ἡνίκα ἂν διὰ τὰς ἁμαρτίας πάσχων τινὰ, ἥτοι τῆς συνειδήσεως αὐτῶν πληττομένης ἢ ἀκολουθούντων ἐπιπόνων τινῶν τῇ ἁμαρτίᾳ. ἀλλὰ καὶ θλίψις ἔπεται τοῖς τοιούτοις οὐχ ἡ ἵππομονὴν κατεργαζομένη, οὐδὲ εἰ νῆστις ὢν ⁵ καυχῆσεται, ἀλλ' εἰ συνέζευκται στενοχωρία. οὐκ ἂν δέ τις ἐστενοχωρήθη εἰ πεποιήκει τις αὐτῷ ἀπὸ σοφίας πλάτος καρδίας καὶ ἤκουσε τοῦ ἀποστόλου λέγοντος πλατύνθητε καὶ ἴμετε. συνάγειν γὰρ εἶπθεν καὶ στενοῦν τὴν ψυχὴν τὰ κακά, ὡς τὸν διάβολον ὡς ἐν ὄπῃ κατὰ τὸν ὄφιν ἐμφωλεύειν.

VII.

ii 10, 11 δόξα καὶ τιμὴ καὶ εἰρήνη παντὶ τῷ ἐργαζομένῳ τὸ ἀγαθόν, Ἰουδαίῳ τε πρῶτον καὶ Ἑλλήνι· οὐ γὰρ ἐστὶν προσωποληψία παρὰ τῷ θεῷ.

ὁ τοίνυν ἐργαζόμενος τὸ ἀγαθόν καὶ τίμιον ἑαυτὸν ἀποφαίνων τιμὴν λήψεται, ¹⁶ διὰ τῆς μετανοίας ἀναβαίνων, ἐξ ἧς ἐξέπεσεν ὁμοιωθεὶς τοῖς κτήνεσι τοῖς ἀνοήτοις· καὶ τὰ ἀφθαρσίας ἀξία πράγματα νοήσας ἐγείρεται ἐν δόξῃ εἰς αἰώνιον ζωὴν· καὶ ἐν εἰρήνῃ δὲ ἐστὶ πᾶς ὁ ἀπερίσπαστος καὶ μὴ περιελκόμενος ὑπὸ τινος ἄλλο τι νοεῖν ἢ ποιεῖν παρὰ τὴν ἀλήθειαν, κατὰ τὸ καὶ ἡ εἰρήνη τοῦ θεοῦ ⁵ φρογῆσει τὰς καρδίας ἡμῶν καὶ τὰ νοήματα ἡμῶν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, καὶ εἰρήνην

VI R. 482 f VII R. 484

V 12 f. Eph. vi. 12 VI 5. Rom. v 4 7. 3 Reg. iii 1 (ii 35 a Swete) 8. 2 Cor. vi 11, 13 VII 2. Ps. xlix (xlvi) 13 3. 1 Cor. xv 43 5. Ph. iv 7 6. 1 Pet. i 2

V 14. μήποτε οὖν] perhaps add καθάπερ, Turner 18. τὸν λόγον συμπεπλήρωκεν] the same phrase recurs below, XIV 10 πᾶς ὁ συμπληρώσας τὸν λόγον ἀνθρώπος VI 1. The definition of θυμὸς is not that of Chrysippus 3. πάσχων τινὰ V B C: perhaps πάσχων τινες 5. ἡ om. BC εἰ νῆστις V B C: ἐν αἰς τις cf. Rom. v 3 Turner 6. εἰ V B C: ἡ Turner 7. αὐτῷ BC VII om. B C

γῆν πληθυνθεῖν, καὶ τὸ εἰρήνην τὴν ἐμὴν δίδωμι γῆν· φησὶν δὲ καὶ ὁ προφήτης
πλήθος ἔσεσθαι εἰρήνης ἐν τῇ ἐπιδημίᾳ τοῦ κυρίου ἕως ἀνταναιρεθῆ ἡ σελήνη,
ἵνα μηκέτι νόθον ὑπάρχη φῶς καὶ νυκτερινόν.

VIII.

ii 12, 13 ὅσοι γὰρ ἀνόμως ἤμαρτον ἀνόμως καὶ ἀπολούνται· καὶ ὅσοι ἐν
νόμῳ ἤμαρτον διὰ νόμου κριθήσονται· οὐ γὰρ οἱ ἀκραταὶ τοῦ νόμου δίκαιοι
παρὰ τῷ θεῷ, ἀλλ' οἱ ποιηταὶ τοῦ νόμου δικαιοθήσονται.

- 17 κριθῆναι μὲν ἐστὶ κατὰ νόμον καὶ διὰ νόμου· τὸ δὲ ἀπολέσθαι οὐκ ἐπιδέχεται
17 ὁ νόμος· οὐδὲ γὰρ ἄλλος τις αὐτοὺς ἀπολεῖ, ἵνα κρίνη αὐτοὺς νόμῳ ἀπωλείας,
ἀλλ' ἔχεται τοῖς ἀνόμως ἀμαρτήσασιν ἀπόλεια· ὅσοι δὲ ἐν νόμῳ ἤμαρτον μὴ
πάνυ ἀποστατοῦντες αὐτοῦ ἀλλ' ἦτοι παρορῶντες ἢ καὶ νικώμενοι, μετὰ τοῦ
5 προτίθεσθαι κατὰ νόμον ζῆν, οὗτοι δι' αὐτοῦ τοῦ νόμου κριθήσονται.

IX.

ii 15, 16 συμμαρτυρώσης αὐτῶν τῆς συνειδήσεως καὶ μεταξὺ ἀλλήλων τῶν
λογισμῶν κατηγορούντων ἢ καὶ ἀπολογουμένων, ἐν ἡμέρᾳ ὅτε κρινεῖ ὁ θεὸς
τὰ κρυπτὰ τῶν ἀνθρώπων κατὰ τὸ εὐαγγελίον μου διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

- 18 [ἢ καὶ οὕτως·] κρινεῖ ὁ θεὸς κατὰ τὸ εὐαγγέλιον· ὅπερ εὐαγγέλιον Παύλου
ἐστίν, καὶ τῶν παραπλησίων ἐκείνῳ καὶ ἀξίους ἑαυτοῦς πεποικῶτων οὐδενὸς
σκυθρωποῦ ἀλλ' ἐφ' ᾧ χαίρειν χροῖ. διὸ αὐτῶν ἐστὶ τὸ εὐαγγέλιον σὺν τῇ τοῦ
θεοῦ κρίσει διακόνῳ κεχηρμένῃ.

X.

ii 21-25 ὁ οὖν διδάσκων ἕτερον σεαυτὸν οὐ διδάσκεις; ὁ κηρύσσων μὴ
κλέπτειν κλέπτεις; ὁ λέγων μὴ μοιχεύειν μοιχεύεις; ὁ βδελυσσόμενος τὰ
εἰδῶλα ἱεροσυλεῖς; ὅς ἐν νόμῳ καυχᾶσαι, διὰ τῆς παραβάσεως τοῦ νόμου τὸν
θεὸν ἀτιμάζεις; τὸ γὰρ ὄνομα τοῦ θεοῦ δι' ὑμῶν βλασφημεῖται ἐν τοῖς ἔθνεσι
καθὼς γέγραπται· περιτομὴ μὲν γὰρ ὠφελεῖ, ἐὰν νόμον πράσσης· ἐὰν δὲ
παραβάτης νόμου ᾖ, ἡ περιτομὴ σου ἀκροβυστία γέγονεν.

- 20 ζητῆσαι χρὴ ποσαῶς ὁ νόμος λέγεται, καὶ μάλιστα παρὰ τῷ ἀποστόλῳ, ἵνα
μὴ δόξῃ ἐναντιοῦσθαι ἑαυτῷ· ποτὲ μὲν εἰ περιτέμνεσθε, Χριστὸς γὰρ οὐδὲν
ὠφελήσει· ποτὲ δὲ περιτομὴν ὠφελεῖν ἐὰν νόμον τις πράσσης. ἔστιν οὖν νόμος
καθ' ἕνα τρόπον ψιλὸν τὸ Μωσέως γράμμα, καθ' ὃ σημαίνόμενον εἴρηται τὸ εἰ
5 ἐν νόμῳ δικαιοῦσθε τῆς χάριτος ἐξεπέσατε· καὶ τὸ ὁ νόμος παιδαγωγὸς ἡμῶν
γέγονεν εἰς Χριστόν. ἔστι καὶ ὁ κατὰ πνεῦμα νόμος κυρίως ὀνομαζόμενος, καθ'

VIII R. 485 IX R. 487 X R. 490-493

VII 7. Jn. xiv 27 8. Ps. lxxii (lxxi) 7 X 2. Gal. v 2 5. Gal. v 4 Gal. iii 24

VIII om. BC 2. ἀπωλείας V mg. : ἀπολέσαι V IX 1. ὅπερ εὐαγγ. om.
BC 2 ἔστιν VB: ἔτι C X 2. ποτὲ V: ποτὲ (sic) BC 6. ἔτι BC

ὁ εἶρηται ὥστε ὁ μὲν νόμος ἅγιος καὶ ἡ ἐντολὴ ἅγια. ἔστι καὶ ὁ φυσικός, καθ' ὃ εἶρηται ὅταν γὰρ ἔβη τὰ μὴ νόμον ἔχοντα φύσει τὰ τοῦ νόμου ποιῆ καὶ τὰ ἐξῆς. λέγεται νόμος καὶ ἡ Μωσέως ἱστορία, ὡς ὅταν ἐν τῇ πρὸς Γαλάτας φάσκη λέγετέ μοι οἱ τὸν νόμον ἀναγινώσκοντες τὸν νόμον οὐκ ἀκογετε, γέγραπται γάρ, Ἄβρααμ δύο γίους ἔσχεν καὶ τὰ ἐξῆς. καλεῖ δὲ καὶ τὰ προφητικά νόμον, ὡς 10 ἐν τῷ νόμῳ γέγραπται, ἐν ἑτερογλώσσοις καὶ ἐν χεῖλεσιν ἐτέροις λαλήσω τῷ λαῷ τοῦτω ἐν Ἡσαΐα. μήποτε δὲ καὶ τὴν Χριστοῦ περὶ τῶν πρακτέων διδασκαλίαν νόμον καλεῖ, ὡς ὅταν φάσκη ἑαυτὸν μὴ ἄνομος εἶναι θεοῦ ἀλλ' ἔννομον Χριστοῦ. ὅταν οὖν φάσκη οἷτινες ἐν νόμῳ δικαιοῦσθε τῆς χάριτος ἐξεπέσατε, ἀνατρέπει ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ Μωσέως γράμματος. περιτομὴν οὖν, ἣν αὐτὸς φησι νῦν, ἔτεραν 15 λέγει παρὰ τὴν κατατομὴν καὶ νόμον, τὸν πνευματικόν. δύναται δὲ νῦν νόμος νοεῖσθαι καὶ ὁ κατὰ τὰς φυσικὰς ἐννοίας· κατὰ γὰρ τὴν τῆς ψυχῆς βελτίωσιν ὁ πνευματικῶς περιτεμένονος ὠφελεῖται κατὰ τὴν τῶν φαύλων περιαιρέσιν, διὰ δὲ τοῦ πράττειν τὸν νόμον τὰ πρακτέα ἐργαζόμενος. δύναται δὲ τις καὶ κατὰ τὸ ῥητὸν ἐκτὸς ἀναγωγῆς ἐξηγήσασθαι τὸ ῥητὸν, καὶ φησιν ὅτι πρὸς 20 τοὺς ἀπὸ Ἰουδαίων διαλεγόμενος τοῦτό φησιν· ἐγένετο γὰρ τοῖς Ἰουδαίοις ὡς Ἰουδαίος ἵνα Ἰουδαίους κερδήσῃ, περιτεμών τὸν Τιμόθεον καὶ κειράμενος καὶ καθαίρομενος κατὰ νόμον, ὥστε καὶ πρὸς αὐτοὺς λέγειν περιτομὴ μὲν γὰρ 20 ν ὠφελεῖ ἐὰν νόμον πράσσης, πρὸς δὲ τοὺς ἐξ ἔθνων διαλεγόμενος ταύτην κωλύει, μὴ ἐναντιούμενος ἑαυτῷ· ἐπειδὴ δὲ εἶρηται ἐν τῷ περὶ ταύτης λόγῳ τῷ 25 Ἄβρααμ τοὺς ἐξ ἔθνων περιτέμνεσθαι, εἰ μὴ τοὺς ἀπὸ σπέρματος αἰτοῦ, καὶ τοὺς οἰκογενεῖς καὶ ἀργυρωνήτογς· ὁμοίως δὲ καὶ ἐν τῷ Λευιτικῷ περὶ τῶν πίων Ἰσραὴλ εἶρηται μόνον· οὐκ ἀνάγκη δὲ καὶ τοὺς προσηλύτους τοῦτοις προσυπακούεσθαι, ἐπεὶ οὐδὲ τὰ περὶ τῶν Λευιτῶν ἰδικῶς νουμοθετημένα, ἣ τὰ περὶ τῶν ἱερέων, ἣ τὰ περὶ τῆς γερουσίας προσυπακούειν αὐτοῖς δίδωσι καὶ 30 ἑτέρουσ. ὅταν γὰρ καὶ τοὺς προσηλύτους βουλεταί τι διαπράττεσθαι, ἰδικῶς καὶ αὐτῶν μέμνηται, ὡς ὅταν περὶ θυσίας φησίν. ἀμέλει καὶ συνεστηκότος τοῦ καλουμένου ἀγιάσματος προσέφερον καὶ προσήλυτοι· ὡς καὶ περὶ τῶν δέκα λεπτῶν τῶν καθαρθέντων ὁ κύριος ἔφη πορευθέντες δεῖζατε ἑαυτοὺς τοῖς ἱερεῦσιν· ἀφ' ὧν σαμαρείτης εἰς ἦν. ᾧ μαρτυρῶν ὁ σωτὴρ φησιν οὐχὶ οἱ δέκα 35 ἐκαθαρίσθησαν; οἱ δὲ ἐννέα ποῦ; οὐχ ἐβρέθησαν ἵποστρέψαντες δόξαν δοῖναι τῷ

X 6. Rom. vii 12 7. Rom. ii 14 9. Gal. iv 21 11. I Cor. xiv 21
13. I Cor. ix 21 14. Gal. v 4 15, 16. Cf. Phil. iii 2, 3
21. I Cor. ix 20 22. Cf. Act. xvi 3, xviii 18, xxi 26 26. Gen. xvii 12, 13
27. Lev. xii 2 31. Lev. xvii. 3-9 34. Lc. xvii 14 ff

X 6. ἐπι BC 7. ποιεῖ BC 10. ἔσχε BC 13. ἑαυτὸν... φάσκη om. BC
14. ἐξεπάσατε C: ἐξεπεάσατε B 19 δὲ 1°] perhaps omit, Turner 20. φησιν] perhaps φήσει, Turner 26. περιτέμνεσθαι] probably some omission has taken place here, such as τοὺς μὴ ἀπὸ σπέρματος αὐτοῦ, ἀλλ' οὐκ ἄλλους τινὰς τῷ τῆς περιτομῆς νόμῳ ἐνόχους εἶναι, comparing Ruf. 491 B 'quod sane etiam ex alienigenis, id est qui minime ex Abraham stirpe dicuntur, circumcidi uelit', and 492 C 'non alius quisquam circumcisionis lege constringitur, nisi sit uel ex Abraham originem trahens uel uernaculus eorum aut pretio emptus', Turner 27. τοὺς ἀργ. B C 28 τούτους C

θεῶ εἰ μὴ ὁ ἀλλογενὴς οὔτος. εἰ δέ τις τὰ ἀπὸ τῆς Ἐξόδου ἀνθυποίσει περὶ τῶν ἐσθίων τὸ πάσχα βουλομένων προσηλύτων, ὡς δεῖ αὐτοὺς περιτέμνεσθαι, φήσομεν ὡς ἐν ἐνὶ τόπῳ θύεσθαι τὸ πάσχα προσέταξεν ὁ θεός, τούτου δὲ μὴ 40 ἰσταμένου νῦν περιττῆ ἢ περιτομῇ τοῖς ἐξ ἔθνῶν.

XI.

iii 1-3 τί οὖν τὸ περισσὸν τοῦ Ἰουδαίου, ἢ τίς ἡ ὠφέλεια τῆς περιτομῆς; πολλὸν κατὰ πάντα τρόπον· πρῶτον μὲν γὰρ ὅτι ἐπιστεύθησαν τὰ λόγια τοῦ θεοῦ. τί γὰρ εἰ ἠπίστησάν τινες; μὴ ἡ ἀπιστία αὐτῶν τὴν πίστιν τοῦ θεοῦ καταργήσει; μὴ γένοιτο.

22 v τὸ πιστευθῆναι τὰ λόγια τοῦ θεοῦ οὐκ ἐν τῷ βιβλίῳ καὶ γράμματα πιστευθῆναι χαρακτηρίζεται, ἀλλ' ἐν τῷ τὸν ἐν αὐτοῖς νοῦν καὶ τὰ ἐναποκείμενα μυστήρια γινώσκεσθαι. κατὰ γὰρ τὸν ἐγγὺ λόγον ὁ σοφὸς νοῖσει τὰ ἀπὸ τοῦ ἰδίου στόματος· ἐπὶ δὲ χεῖλεσι φορέσει ἐπιγνωμοσύνην. τοιοῦτος ἦν Μωυσῆς καὶ 5 οἱ προφῆται, Ἰουδαῖοι ὄντες καὶ πιστευθέντες τὰ λόγια τοῦ θεοῦ, καὶ εἴ τις παρ' αὐτοῖς τοῖτοις παραπλήσιος. καὶ οἱ ἀπόστολοι δὲ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ εἶχον τὸ περισσὸν τοῦ Ἰουδαίου καὶ τὴν τῆς περιτομῆς ὠφέλειαν παρὰ τοὺς ὑπ' αὐτῶν μαθόντας τὸν χριστιανισμόν. ἔστι δὲ καὶ τοῖς ἐξ ἔθνῶν πολλὸν τὸ περισσὸν παρὰ τοὺς ἐκ περιτομῆς· ἀπ' ἐκείνων γὰρ 10 ἦρθη ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ ἵνα δοθῆ ἔθνεσι ποιοῦντι τοὺς καρποὺς αὐτῆς. εἰ δὲ πρῶτοι ἐκείνοι ἐπιστεύθησαν τὰ λόγια τοῦ θεοῦ, εἰσὶν οἱ καὶ δεῦτερον πιστευθέντες· τὸ γὰρ πρῶτον τινός ἐστιν ἢ τινῶν πρῶτον. τίνες οὖν δεῦτερον ἐπιστεύθησαν ἰδεῖν ἐστὶν ἐκ τοῦ ᾧ μὲν γὰρ διὰ τοῦ πνεύματος δίδοται λόγος σοφίας καὶ τὰ ἐξῆς. εἰ δέ τις συγχεόμενος ταῦτόν οἶεται τὰ λόγια τοῦ θεοῦ τοῖς 15 γράμμασι τοῦ θεοῦ, προσεχέτω τῷ λέγοντι ψαλμῷ τὰ λόγια κυρίου λόγια ἀγνά ἀργύριον πεπερωμένον δοκίμιον τῆ γῆ κεκαθαρισμένον ἐπταπλασίως. ἐγὼ μὲν γὰρ οὐκ οἶμαι τὰ ἀγνά λόγια εἶναι τὰ αὐτὰ τῷ ἀποκτείνοντι γράμματι.

ὥσπερ δὲ οἱ προειρημένοι Ἰουδαῖοι πρῶτοι ἐπιστεύθησαν τὰ λόγια τοῦ θεοῦ, οὕτως καὶ τινες ἠπίστησαν· ἀλλ' οὐχὶ τῶν τοιούτων εἶτε πρὸς τὸν θεὸν εἶτε 20 πρὸς τὰ λόγια αὐτοῦ ἀπιστία τὴν πίστιν τοῦ θεοῦ καταργήσει. ποίαν δὲ πίστιν τοῦ θεοῦ; πότερον ἦν θεὸς πιστεύει τισὶ τὰ λόγια; ἢ ἦν οἱ πιστευθέντες τὰ λόγια πιστεύουσι τῷ θεῷ, ὡς Ἀβραὰμ ἐπίστευε τῷ θεῷ καὶ ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην; ἐκάτερον οἶμαι λόγον ἔχειν· μεμνησθαι γὰρ δεῖ τὸν τε πιστεύοντα τῷ θεῷ καὶ τὸν πεπιστευμένον τὰ λόγια αὐτοῦ, μάλιστα ἐν καιρῷ τῆς τῶν 25 ἀπίστων χλεύης ἢ χλευάζουσι τοὺς πεπιστευκότας, τοῦ μὴ καταργεῖσθαι τὴν πίστιν τοῦ θεοῦ ὑπὸ τοῦ λόγου τῶν ἀπιστούντων.

XI R. 497-499

X. 37. Cf. Ex. xii 48 38. Deut. xvi 5, 6 XI 3. Prov. xvi 23 9. Mt. xxi
43 13. 1 Cor. xii 8 15. Ps. xii (xi) 7 17. 2 Cor. iii 6 22. Rom. iv 3

X 39. μὴ om. B C XI 13. φ VB: τφ C 16. πεπειρωμένον B C
μὴν om. B C 17. ἀποκτείναντι B C 20. ἀπιστία B C

XII.

iii 4 γινέσθω δὲ ὁ θεὸς ἀληθῆς πᾶς δὲ ἄνθρωπος ψεύστης· καθὼς γέγραπται· ὅπως ἂν δικαιωθῆς ἐν τοῖς λόγοις σου καὶ νικήσῃς ἐν τῷ κρίνεσθαί σε.

τὸ οὖν γενηθήτω εἴρηται ἀντὶ εὐκτικοῦ, ὡς τὸ εἶη τὸ ὄνομά σου εὐλογημένον 24 εἰς τοὺς αἰῶνας.

XIII.

iii 9–18 τί οὖν; προεχόμεθα; οὐ πάντως· προητιασάμεθα γὰρ Ἰουδαίους τε καὶ Ἕλληνας πάντας ὑπὲρ ἁμαρτιαν εἶναι καθὼς γέγραπται· οὐκ ἐστὶν δίκαιος οὐδὲ εἷς· οὐκ ἔστιν ὁ συνιών· οὐκ ἔστιν ὁ ἐκζητῶν τὸν θεόν· πάντες ἐξέκλιναν, ἅμα ἠχρειώθησαν· οὐκ ἔστιν ποιῶν χρηστότητα, οὐκ ἔστιν ἕως ἑνός· τάφος ἀνεωγμένος ὁ λάρυγξ αὐτῶν· ταῖς γλώσσαις αὐτῶν ἐδολιοῦσαν· ἰδὸς ἀσπίδων ὑπὸ τὰ χεῖλη αὐτῶν· ὧν τὸ στόμα ἀράς καὶ πικρίας γέμει· ὀξεῖς οἱ πόδες αὐτῶν ἐκχέαι αἷμα· σύντριμμα καὶ ταιλαιπωρία ἐν ταῖς ὁδοῖς αὐτῶν καὶ ὁδὸν εἰρήνης οὐκ ἔγνωσαν· οὐκ ἔστιν φόβος θεοῦ ἀπέναντι τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν.

βούλεται ρῆται συναγαγεῖν πῶς ἅπαντες Ἰουδαῖοι καὶ Ἕλληνες ὑπὸ ἁμαρτιαν 25 ὡς γεγόνασιν, ἀρξάμενος ἀπὸ τοῦ καθὼς γέγραπται οὐκ ἔστιν δίκαιος οὐδὲ εἷς, οὐκ ἔστιν ὁ συνιών, οὐκ ἔστιν ὁ ἐκζητῶν τὸν θεόν· ὅπερ αὐταῖς λέξουσιν οὐχ εὐρομένον που γεγραμμένον, ἀλλὰ νομίζομεν ἀπὸ τοῦ τρισκαίδεκάτου ψαλμοῦ καὶ τοῦ νβ' μεταποιοῦσθαι ὑπὸ τοῦ ἀποστόλου τὰ ρητά· ἐν μὲν γὰρ τῷ ιγ' 5 ψαλμῷ εἴρηται κύριος ἔκ τοῦ οὐρανοῦ διέκλυεν ἐπὶ τοὺς γίους τῶν ἀνθρώπων τοῦ ἰδεῖν εἰ ἔστιν σὺνιών ἢ ἐκζητῶν τὸν θεόν· ἐν δὲ τῷ νβ' ὁ θεὸς ἔκ τοῦ οὐρανοῦ διέκλυεν ἐπὶ τοὺς γίους τῶν ἀνθρώπων τοῦ ἰδεῖν εἰ ἔστι σὺνιών ἢ ἐκζητῶν τὸν θεόν. ἔοικεν οὖν νενοηκέαι ἰσοδυναμεῖν τὸ τοῦ ἰδεῖν εἰ ἔστι σὺνιών ἢ ἐκζητῶν τὸν θεόν 26 τ(ῶ) οὐκ ἔστιν ὁ συνιών, οὐκ ἔστιν ὁ ἐκζητῶν τὸν θεόν. καὶ τὸ οὐκ ἔστι 10 δίκαιος οὐδὲ εἷς νομίζω γεγόναι ἐκ τοῦ οὐκ ἔστι ποιῶν χρηστότητα, οὐκ ἔστιν ἕως ἑνός· ὥστε τῇ δυνάμει δις αὐτὸν τεθεικέαι, ἅπαξ μὲν μεταποιοῦσαντα, ἅπαξ δὲ λέξεσι ταῖς αὐταῖς χρῆσάμενον, καὶ παραλιπόντα τὸ δεύτερον εἰρημένον οὐκ ἔστιν.

τὸ δὲ ἰδὸς ἀσπίδων ὑπὸ τὰ χεῖλη αὐτῶν, αὐταῖς λέξεσι κείται ἡ χρῆσις ἐν τῷ 15 ρλθ' ψαλμῷ· τὸ δ' ἐπὶ τούτοις ὧν τὸ στόμα ἀράς καὶ πικρίας γέμει ἔοικεν γεγόναι ἀπὸ τοῦ ἐν τῷ ἐνάτῳ ψαλμῷ οὕτως εἰρημένου οἷον ἀράς τὸ στόμα ἀγαθὸν γέμει καὶ πικρίας καὶ δόλου. εἴθ' ἐξῆς τοῦτο ἔστιν· ὀξεῖς οἱ πόδες αὐτῶν ἐκχέαι αἷμα· τοῦτο δὲ ζητήσεις ἐν τῷ Ἡσαία, ἢ ἐν ταῖς ἄλλαις τῶν Παροιμιῶν

XII R. 499 XIII R. 504 f

XII 1. Ps. cxiii (cxiii) 2? XIII 6. Ps. xiv (xiii) 2 7. Ps. liii (lii) 3 11. Ps. xiv (xiii) 3 17. Ps. x 7 (ix 28) 19. Is. lix 7 Prov. i 16

XII 1. γενηθήτω] Origen therefore read γενηθήτω (as in the Lord's Prayer), not γινέσθω XIII 3. ἐκζητῶν V: ζητῶν BC 4. ποῦ V ψαλμοῦ om. BC 5. νβ' V: πεντηκοστοῦ δευτέρου BC μεταποιοῦσθαι BC 10. τῶ . . . θεόν om. BC τῶ] τὸ V 13. παραλιπόντα τὸ . . . οὐκ ἔστιν] Origen's text of St Paul therefore omitted these words at the end of Rom. iii 12 (and this is the marginal reading in Westcott and Hort) with B 67** 15. ἐν V: παρὰ BC 17. ἐνάτῳ V: ἐν αὐτῷ B: ἐνάτῳ C 19. ἐν ταῖς ἄλλαις τῶν Παροιμιῶν ἐκδόσεσιν] apparently in Aquila and Symmachus

- 26 ν ἐκδόσεσιν, ἐν τῷ ταχεινοὶ ἐκχέαι αἷμα, ὃ μετὰ ἀστερίσκων προσετέθη ἐν τῇ
 21 ἐκδόσει τῶν ἑβδομήκοντα. τὸ δὲ σύντριμμα καὶ ταλαιπωρία ἐν ταῖς ὁδοῖς
 αὐτῶν μέχρι τοῦ δεῦρο οὐκ οἶδα ποῦ ἀνεγνωκῶς· οἶμαι δὲ ἐν τινὶ τῶν προφητῶν
 γεγράφθαι τὸ ὀδὸν εἰρήνης οὐκ ἔγνωσαν, ἐν δὲ ψαλμοῖς οὐκ ἔστιν φόβος θεοῦ
 ἀπέναντι τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν.
 25 πλήθους δὲ ὄντων ἁμαρτημάτων, οὐ πάντως ἕκαστος ἑνοχὸς ἔστι τοῖς ἄπασιν,
 ἀλλ' οἱ μὲν τῷδε τῷ ἁμαρτήματι οἱ δὲ τῷδε, καὶ οὕτω τοὺς πάντας τοῖς πᾶσιν.

XIV.

iii 19, 20 οἶδαμεν γὰρ ὅτι ὅσα ὁ νόμος λέγει τοῖς ἐν τῷ νόμῳ λαλεῖ, ἵνα
 πᾶν στόμα φραγῆ καὶ ὑπόδικος γένηται πᾶς ὁ κόσμος τῷ θεῷ· διότι ἐξ ἔργων
 νόμου οὐ δικαιωθήσεται πᾶσα σὰρξ ἐνώπιον αὐτοῦ· διὰ γὰρ νόμου ἐπίγνωσις
 ἁμαρτίας.

- 27 ν τί κοινὸν πρὸς πᾶσαν σάρκα τὰ ἔργα τοῦ Μωσέως νόμου; πῶς δὲ καὶ τῆς
 ἁμαρτίας ἐπίγνωσις διὰ τοῦ νόμου Μωσέως γίνεται, πολλῶν καὶ πρὸ Μωσέως
 ἐπεγνωκότων τὰ ἴδια ἁμαρτήματα; Καὶ μὲν γὰρ φησι μείζων ἢ αἰτία μοι τοῦ
 ἀφειθῆναι με· οἱ δὲ εἰς Αἴγυπτον καταβάντες πρὸς τὸν Ἰωσήφ πατριάρχαι
 5 λέγουσιν ἐπὶ τοῖς τοῦ Ἰωσήφ πρὸς αὐτοὺς λόγοις τὸ ἐν ἁμαρτιαῖς ἐσμέν περὶ
 τοῦ ἀδελοφοῦ ἡμῶν καὶ τὰ ἐξῆς· ἀλλὰ καὶ εἴπερ ὁ Ἰῶβ δείκνυται πρὸ Μωσέως
 γεγονέναι, φησὶν εἰ δὲ καὶ ἁμαρτῶν ἐκογίως ἔκρηγα τὴν ἁμαρτίαν μοι καὶ τὰ
 ἐξῆς. ὥστε δοκεῖ μοι μὴ τὸν Μωσέως νόμον νῦν λέγεσθαι τῷ ἀποστόλῳ ἀλλὰ
 10 περὶ τοῦ φυσικοῦ, ὃς καὶ γέγραπται ἐν ταῖς καρδίαις τῶν ἀνθρώπων. τίνες δ'
 10 ἂν εἶεν οἱ ἐν τῷ νόμῳ; ἢ πᾶς ὁ συμπληρώσας τὸν λόγον ἀνθρώπος; οὐκ εἰσὶ
 γὰρ ἐν τῷ νόμῳ οἱ ἐτι ζῶντες χωρὶς νόμου, ὅποιοι ἦν καὶ Παῦλός ποτε. πλὴν
 οἱ ἄγιοι οὗς προέγνω καὶ προώρισεν καὶ ἐκάλεσεν καὶ ἐδικαίωσεν καὶ ἐδόξασεν
 νόμος εἰςὶ καὶ οὐκ ἐν νόμῳ· διόπερ οὐ φραγῆσεται αὐτῶν τὸ στόμα, οὐδὲ
 15 ὑπόδικοι γενήσονται τῷ θεῷ, οὐ γὰρ εἰσὶ σὰρξ· καὶ εἰ δικαιοῦνται δέ, οὐκ
 ἐξ ἔργων νόμου, νόμος γὰρ οὐκ ἐξ ἔργων νόμου δικαιοθήσεται, αὐτόθεν
 δίκαιος ὢν.

οὕτω δὲ διὰ νόμου ἐπίγνωσις ἁμαρτίας, ὡς διὰ ἰατρικῆς ἐπίγνωσις νόσου, καὶ
 μάλιστα τῆς λανθανούσης καὶ αὐτὸν τὸν νοσοῦντα.

[καὶ ἄλλως δὲ] ὅσον ἐπὶ τῷ νόμῳ τιμωρηθῆναι τὸν μοιχεύοντα ἐχρῆν καὶ τὸν

XIV 1. R. 509 a D 11. R. 510 a C 17. R. 511 a A

XIII 23. Ps. xxxvi (xxxv) 1 XIV 3 f. Gen. iv 13 5. Gen. xlii 21
 7. Job xxxi 33 9. Rom. ii 15 11. Rom. vii 9 12. Rom. viii 29 f
 13. Rom. ii 14 17. Cf. Rom. vii 12

XIII 20. ταχνοὶ B C 21. σύντριμμα κτλ.] These words stand in our editions
 of Is. lix 7, 8 (together with ὀδὸν εἰρήνης κτλ.), but it is possible that they did not
 stand in Origen's text 22. ἀνεγνωκῶς V C: ἀνεγεκῶς B XIV 2. ἐπίγνωσις
 B C 3. γὰρ om. B C 10. πᾶς ὁ συμπληρώσας τὸν λόγον] Ruf. 509 b A 'qui id
 aetatis agunt quo discretionem boni malique iam capiant', and cf. 509 b D, 'only
 infants and idiots are outside the sphere of the φυσικὸς νόμος 12. καὶ ἐκάλεσεν om. C
 17. διὰ 1° V C: δὴ B 19-25. The introductory words, raise the suspicion that
 this passage may not be Origen's

φονεύοντα κολάζεσθαι βουλομένη πάντως, τὸ δὲ κύριος ἀφείλεν τὸ ἀνόμημά σου 20 οὐκέτι βούλημα ἦν τοῦ νόμου ἀλλὰ χάρις τοῦ δωδωκότος τὸν νόμον. διὰ τοῦτο ἀκριβῶς εἰπὼν τὸ ἐξ ἔργων νόμου οὐκ ἐπήγαγε Πᾶς ἄνθρωπος ἀλλὰ Πᾶσα σὰρξ. διαθέσει μὲν γὰρ δικαιούσθαι δυνατόν, ὅταν τῇ προθέσει πρὸς τὸ τοῦ νόμου ῥῆπη βούλημα, ἔργους δὲ οὐκέτι δυνατόν· τὰ δὲ ἔργα σαρκὸς ἄπερ ἂν ἔλθαι ψυχῇ. 25

XV.

21, 22 νυνὶ δὲ χωρὶς νόμου δικαιοσύνη θεοῦ πεφανέρωται μαρτυρουμένη ὑπὸ τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν· δικαιοσύνη δὲ θεοῦ διὰ πίστεως Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς πάντας καὶ ἐπὶ πάντας τοὺς πιστεύοντας.

ὁ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν οὐχ ὥσπερ διὰ νόμου ἐπίγνωσις ἁμαρτίας, οὕτως 28 καὶ φανέρωσις δικαιοσύνης θεοῦ διὰ νόμου γίνεται, χωρὶς γὰρ νόμου δικαιοσύνη θεοῦ πεφανέρωται· μείζων γάρ ἐστιν ἡ δικαιοσύνη τοῦ θεοῦ τῶν φυσικῶν ἀφορμῶν, αἵτινες οὐκ εἰσὶν ἀνάρκεις πρὸς τὸ κατανοῆσαι δικαιοσύνην, οὐχ ἀπλῶς ἀλλὰ τὴν αὐτοῦ τοῦ θεοῦ, οὐ τὰ δικαιούμενα κρίματα ἀνεξερεγνητὰ ἐστί. διὸ 5 νυνὶ χωρὶς νόμου πεφανέρωται ἡ τοῦ θεοῦ δικαιοσύνη, ἧς διδάσκαλός ἐστιν ὁ Χριστός, ἐν μηδενὶ παραλαμβάνων εἰς παράστασιν τῆς τοῦ θεοῦ δικαιοσύνης τὸν τῆς φύσεως νόμον. ἐμαρτυρεῖτο δὲ αὐτῇ, ὥσπερ ὑπὸ τῶν προφητικῶν λόγων ἐξ ἁγίου πνεύματος ἀνιγματοδῶς εἰρημένων, καὶ ὑπὸ τοῦ προφήτου Μωυσέως νόμου. καὶ μὴ θαυμάσης εἰ δύο σημαίνοντα τοῦ ἐνὸς ὀνόματος 10 τοῦ νόμου ἐν τῷ αὐτῷ παρείληπται τόπω· εὐρήσομεν γὰρ ταύτην τὴν συνήθειαν καὶ ἐν ἄλλαις γραφαῖς· οἷον οὐχ ἡμεῖς λέγεται(ε) ἔτι τετράμηνός ἐστιν καὶ ὁ θερισμός ἐρχεται; ἐπάρατε τοὺς ὀφθαλμοὺς ἡμῶν καὶ θεάσασθε τὰς χώρας ὅτι λεγκαί εἰσι πρὸς θερισμόν ἤδη. δις γὰρ ἐκεῖ ὁ θερισμός ὀνομασθεῖς, κατὰ μὲν τὸ πρότερον ἐπὶ τὸν σωματικὸν ἀναφέρεται, κατὰ δὲ τὸ δεύτερον ἐπὶ τὸν πνευματικόν. εἴπερ 15 δὲ ὁ αὐτὸς νόμος παρείληπται κατὰ τινος, εἰ μὲν χωρὶς νόμου πεφανέρωται οὐχ ὑπὸ νόμου μαρτυρεῖται, εἰ δὲ ὑπὸ νόμου μαρτυρεῖται οὐ χωρὶς τοῦ νόμου πεφανέρωται.

XVI.

22-25 οὐ γὰρ ἐστὶ διαστολή· πάντες γὰρ ἡμάρτον καὶ ὑστεροῦνται τῆς δόξης τοῦ θεοῦ δικαιούμενοι δωρεὰν τῇ αὐτοῦ χάριτι· διὰ τῆς ἀπολυτρώσεως τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ ὃν προέθετο ὁ θεὸς ἰλαστήριον διὰ τῆς πίστεως ἐν τῷ αὐτοῦ αἵματι.

δίκαιον δὲ παραθέσθαι τοὺς μετὰ αἵματος γενομένους κατὰ τὸν νόμον 20 ἰλασμούς, ἵν' εὐρεθῇ ἐκ τῶν παρατιθεμένων καὶ ὧν ἐστὶ σύμβολα τὰ γεγραμ-

XV 1. R. 511 b C 8. R. 512 a A 15. R. 512 a D XVI R. 515

XIV 20. 2 Reg. xii 13 XV 5. Rom. xi 33 12 ff. Jn. iv 35

XIV 22. τῷ] perhaps τῷ, Turner 24. ἄπερ αν, ἐλθαι sic V: ἄπερ ἀνέλθαι BC: perhaps ἀνέλθαι ψυχῇ. Cf. R. 513 D Corporales divitiae pernicies animae XV 2. χωρὶς . . . πεφανέρωται om. BC 3f. τοῦ . . . δικαιοσύνην bis B 5. ἐστὶ VB mg.: εἰσιν BC 7. παράσασιν BC 12. λέγεται V 14. κατὰ V: καὶ τὰ BC 15. τῷ] τὸν V BC 16. δὲ V: δὴ BC

μένα γέγραπται τούτων μετὰ τὴν τοῦ ἀρχιερέως θυσίαν ἐν τῷ Λευιτικῷ ἐὰν δὲ πάσα συναγωγὴ ἀγνοῆσῃ, καὶ λάθῃ ῥήμα ἐξ ὀφθαλμῶν τῆς συναγωγῆς, καὶ ποιήσῃσι μίαν ἀπάσων τῶν ἐντολῶν κυρίου ἢ οὐ ποιηθήσεται, καὶ πλημμελήσῃσι, καὶ γνωσθῆ ἀγίοις ἡ ἀμαρτία ἦν ἡμάρτον ἐν αὐτῇ, καὶ προσάξει ἡ συναγωγὴ μόσχον ἐκ βοῶν περὶ τῆς ἀμαρτίας· εἶτα μετ' ὀλίγα καὶ εἰσοίσει ὁ ἱερεὺς ὁ χριστὸς ἀπὸ τοῦ αἵματος τοῦ μόσχου εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ μαρτυρίου· καὶ πάλιν μετ' ὀλίγα καὶ ποιήσει φησὶ τὸν μόσχον ὃν τρόπον ἐποίησεν τὸν μόσχον τῆς ἀμαρτίας· οὕτως ποιηθήσεται ἄγτῳ καὶ ἐξιλλάσεται περὶ αὐτῶν ὁ ἱερεὺς καὶ ἀφεθήσεται αὐτοῖς.

XVII.

iii 27 τοῦ οὖν ἡ καύχησις; ἐξεκλείσθη· διὰ ποίου νόμου; τῶν ἔργων; οὐχί· ἀλλὰ διὰ νόμου πίστεως.

30 ἐπεὶ πάντα ἡ ἐξ ἔργων ἀπεκλείσθη πᾶσιν ἀνθρώποις καύχησις, διὰ τοῦτο
30 v πᾶς ὁ ἕψων ἐάστῳ ταπεινωθήσεται, κἀνάληθεύων λέγῃ τὸ ὁ θεὸς εὐχαριστῶ σοι ὅτι οὐκ εἰμὶ ὡς οἱ λοιποὶ τῶν ἀνθρώπων καὶ τὰ ἐξῆς. διὰ νόμου δὲ πίστεως ἐκκλείεται πᾶσα καύχησις ἣν καυχῆσαιντο ἄνθρωποι μὴ νοοῦντες τὴν ἐκ
5 πίστεως δικαιοσύνην· οὐκ ἐκκλείεται δὲ ἡ ἐκ πίστεως καύχησις, ὅποια ἦν ἡ Παύλου λέγοντος ἐμοὶ δὲ μὴ γένοιτο καυχᾶσθαι εἰ μὴ ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ ἐμοὶ κόσμος ἐσταύρωται καὶ γὰρ τῷ κόσμῳ· μονονοχὶ γὰρ φησιν ἐμοὶ δὲ μὴ γένοιτο καυχᾶσθαι ἐπ' οὐδεμίᾳ τῶν ἀρετῶν ἣ ἐν μόνῳ τῷ σταυρῷ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

XVIII.

iii 28 λογιζόμεθα οὖν πιστεῖ δικαιοῦσθαι ἄνθρωπον χωρὶς ἔργων νόμου.

31 ὅτι δὲ ἀρκεῖ εἰς δικαιοσύνην ὁ τῆς πίστεως νόμος καθόλου μηδὲν ἐργασαμένους ἡμῖν, ἔχομεν δεῖξαι τὸν συσταυρωθέντα ληστὴν τῷ Ἰησοῦ καὶ τὴν ἐν τῷ κατὰ Λουκᾶν ἀμαρτωλῶν γυναῖκα τὴν κομίσασαν ἀλάβαστρον μύρο καὶ στάσαν παρὰ τοῖς πόδας τοῦ Ἰησοῦ καὶ διαπραξαμένην ἅπερ ἀναγράφεται πεποιηκέναι. ἐξ οὐδενὸς
5 γὰρ ἔργου ἀλλ' ἐκ τῆς πίστεως ἀφέωνται ταύτης αἱ ἀμαρτίαι, καὶ ἤκουσεν τὸ ἡ πίστις σοι σέσωκέν σε πορεύου εἰς εἰρήνην. ὅτι δὲ μετὰ τὴν ἐπίγνωσιν ἀδικία γενομένη ἀθετεῖ τὴν χάριν τοῦ δικαιοῦσαντος σαφῶς αὐτὸς ἐν τοῖς ἐξῆς παραστήσει. ἐγὼ δὲ οἶμαι, φησὶν, ὅτι καὶ τὰ πρὸ τῆς πίστεως ἔργα κἂν δοκῇ εἶναι δεξιὰ, ὡς μὴ ἐποικοδομηθέντα καλῶ θεμελίῳ τῇ πίστει, οὐ δικαιοὶ τὸν
10 ποιήσαντα αὐτά.

XVII R. 517 XVIII R. 516 f

XVI 4. Lev. iv 13 f 7. Lev. iv. 16 8. Lev. iv 20 XVII 2. Lk. xviii 14
Lk. xviii 11 6. Gal. vi 14 XVIII 2. Lk. xxiii 42, 43 3. Lk. vii 37
6. Lk. vii 48, 50 9. Cf. I Cor. iii 11, 12

XVI 5. ἀπάσων om. BC οὐ . . . αὐτοῖς om. BC καὶ γνωσθῆ . . . ἡμάρτον add C in mg. fr. Lev. iv 14 6. ἦν om. BC XVII 1. ἐπειδὴ BC 2. λέγει BC ὁ θεὸς ὁ BC εὐχαριστῶν C 4 f. ἦν . . . καύχησις om. BC 4. ἄνθρωποι] ἀν ἄνθρωποι, Turner 5. ὅποια C 6. ἐμὸς B 6 f. εἰ . . . καυχᾶσθαι om. BC XVIII 1. δικαιοσύνην BC 5. ἀφέρονται BC 8-10. Is not this sentence Origen's statement of his own idea? If so, φησὶν was not part of the original text, but was inserted by the Catenist, to shew that he himself was not the ἐγὼ of the text 9. θεμέλια B

XIX.

iii 29, 30 ἡ Ἰουδαίων ὁ θεὸς μόνον; οὐχὶ δὲ καὶ ἔθνῶν; ναί, καὶ ἔθνῶν ἐπέιπερ εἰς ὁ θεὸς ὃς δικαιοῦσαι περιτομὴν ἐκ πίστεως καὶ ἀκροβυστίαν διὰ τῆς πίστεως.

τίνι διαφέρει ἡ ἐκ πίστεως δικαιουμένη περιτομὴ τῆς δικαιουμένης διὰ τῆς 32 πίστεως ἀκροβυστίας; οὐ γὰρ νομοστέον ὡς ἐτυχεν Παῦλον ταῖς προθέσει διαφόρως κεχρησθαι. οἷον καὶ ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους ἡ γυνὴ φησιν ἐκ τοῦ ἀνδρός ὁ δὲ ἀνὴρ διὰ τῆς γυναικός. δοκεῖ δέ μοι οἰκειότερον εἶναι τὸ ἐκ τινος τῷ ἐξ οὗ (ἡ) περ τὸ διὰ τινος τῷ δι' οὗ· ἡ μὲν γὰρ γυνὴ πρῶτως ἐξ ἀνδρός ἐστιν, 5 οὐδέποτε δι' ἀνδρός· οὐδὲ γὰρ ἐξ ἄλλου ποτὲ γυνὴ ἵνα γένηται δι' ἀνδρός· καὶ μάλιστα ἐπὶ ἀκοῆν τούτων κατὰ τὸν Ἀδὰμ καὶ τὴν Εὐάν, διὰ τὸ τοῦτο νῦν ὄστοιν ἐκ τῶν ὄστων μου καὶ σὰρξ ἐκ τῆς σαρκός μου. ὁ δὲ ἀνὴρ οὐδέποτε ἐκ τῆς γυναικός· ἀλλὰ καὶ αὐτὸς πρῶτως ἐξ ἀνδρός ὢν μετὰ ταῦτα γίνεται διὰ γυναικός· ἀλλὰ τοῦτο οὐκέτι ἀρμόζει ἐπὶ τοῦ Ἀδὰμ ἀλλ' ἐπὶ παντὸς ἀνδρός 10 μετ' ἐκείνων. ἐπεὶ τοίνυν εἰγενέστερον περιτομὴ ἀκροβυστίας, δικαιούται περιτομὴ ὡσπερὶ βέλτιον τῆς ἀκροβυστίας ὑπάρχον, τὸ δὲ ὑποδέεστερον ἢ ἀκροβυστία ὁδεύει διὰ τῆς πίστεως ἵνα δικαιοθῆ, οὐκ ἐλθοῦσα ἐκ πίστεως· πιστεύσας γὰρ τις ἔρχεται εἰς τὴν περιτομὴν, καὶ μάλιστα ἦν φησιν ὁ ἀπόστολος τὴν ἐν κρητῷ· ὥστε βέλτιον ἐκ πίστεως δικαιοθῆναι ἢ διὰ πίστεως, 15 ὡς βέλτιον νοεῖται τὸ ἐξ ἀνδρός καθὸ ἐξ ἀνδρός, (ἡ) τὸ διὰ γυναικός καθὸ διὰ γυναικός. περὶ δὲ τοῦ σωτήρος οὐκ εἴρηται διὰ γυναικός ἀλλ' ἐκ γυναικός· ὅτι ἐπὶ παντὸς μὲν ἀνθρώπου χώραν ἔχει τοῦτο, ἐπεὶ πρὸ τοῦ διὰ γυναικός γεγονέναι ἐξ ἀνδρός, ἐπὶ δὲ τοῦ σωτήρος μὴ γενομένου ἐξ ἀνδρός οὐκ ἔχει τὸ γεγονέναι αὐτὸν διὰ γυναικός· διόπερ ἐκεῖ, ἐπεὶ τὸ γεγονέναι ἐκ τῆς σαρκός καὶ σὰρξ ἐστίν, ἡ σὰρξ 20 αὐτοῦ, μὴ γενομένη ἐξ ἀνδρός, γέγονεν ἐκ γυναικός καὶ οὐ διὰ γυναικός.

XX.

iii 31 νόμον οὖν καταργούμεν διὰ τῆς πίστεως; μὴ γένοιτο, ἀλλὰ νόμον ἰσχύνομεν.

ζητοῦμεν διατί μὴ εἶπεν Ἐκ πίστεως ἀλλὰ διὰ τῆς πίστεως. τὸ ἐκ πίστεως 32 δικαιούμενον ἢ περιτομὴ ἐστίν, καὶ οὐκ ἀμφιβάλλομέν φησιν εἰ μὴ καταργεῖται ἐκ πίστεως νόμος, δικαιουμένης ἐκ τῆς πίστεως τῆς περιτομῆς· τῆς δὲ

XIX R. 518 b A XX R. ?

XIX 3. I Cor. xi 12 7 f. Gen. ii 23 15. Rom. ii 29 16, 19, 20. Gal. iv 4 20 f. Jn. iii 6

XIX 1. διάφει B 5. ἐξ οὗ . . . δι' οὗ] It looks as though these two phrases are quotations: had Origen quoted I Cor. viii 6 εἰς θεὸς ἐξ οὗ . . . εἰς κύριος δι' οὗ in illustration of the difference between ἐκ and διὰ (from Ruf. 518 b A B it is clear that he had quoted Rom. xi 36, I Cor. xii 8, Jo. i 3, 4, as well as I Cor. xi 12)? ἡ περ BC: εἶπερ V 11. δικαιούται . . . ἀκροβυστίας om. BC 12. περιτομῆ] presumably the words ἐκ πίστεως must have dropped out from the archetype here, Turner 13. ἐκ V: διὰ τῆς BC 15 f. ἐκ . . . βέλτιον om. BC 16. ἡ addidi καθὸ . . . ἐκ γυναικός om. BC XX 1. ἀλλὰ . . . ἐκ πίστεως om. BC 3 f. νόμος . . . διὰ τῆς πίστεως om. BC

ἀκροβυστίας διὰ τῆς πίστεως δικαιουμένης καταργεῖται ὁ νόμος. ἀλλὰ νῦν
 5 νόμον ἐλάβομεν τὸν Μωσέως διὰ τῆς πίστεως οὐ καταργούμενον· ἡ γὰρ πίστις
 ἴσθησι καὶ τὸν νόμον ὡς ἐκ θεοῦ ὄντα· πρόδηλον δὲ ὡς περὶ τῆς ὀρθῆς
 πίστεως φαιμέν. εἰ δέ τις ἀντιθῆσει ἐκ τῆς δευτέρας πρὸς Κορινθίους ἐπιστολῆς
 τὸ εἰ δὲ ἡ διακονία τοῦ θανάτου ἐν γράμμασιν ἐντετυπωμένη λίθοις ἐγενήθη ἐν δόξῃ
 10 δόξαν τοῦ προσώπου αὐτοῦ τὴν καταργουμένην, ἐροῦμεν ὅτι οὐ ταῦτόν ἐστι τὸ
 Νόμος οὖν καταργεῖται; τῷ νόμον οὖν καταργούμεν; οὐδὲ γὰρ αὐτὸς ἐνεργεῖ
 ὁ Παῦλος τὸ καταργεῖν τὸν νόμον. εἰ γὰρ καὶ καταργεῖται, ὑπὸ τῆς
 ὑπερβαλλούσης δόξης τοῦ Χριστοῦ· κύριος γάρ ἐστι τοῦ σαββάτου φησὶν· καὶ
 οὐ δεδόξασται τί δεδοξασμένον ἐν τοῦτω τῷ μέρει ὡς πρὸς σύγκρισιν τῆς
 15 ὑπερβαλλούσης δόξης. μένον γοῦν ὀνόμασε τὸ Χριστοῦ· τὸ δὲ μὴ μένον
 καταργούμενον, ἐπεὶ ὁ νόμος παιδαγωγὸς ἕως ἂν ἔλθῃ τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου.

XX 8 ff. 2 Cor. iii 7 f 13. 2 Cor. iii 10 Mk. ii 28 14. 2 Cor. iii 10
 15. 2 Cor. iii 11 16. Gal. iii 24 Gal. iv 4

XX 4. νόμος.] I should prefer to point this interrogatively. St Paul does not
 doubt, says Origen, that the Law is not made void ἐκ πίστεως; but is it made void
 διὰ πίστεως? Turner 6. ὡς οἱ. BC ὡς περὶ Turner: ὡς περὶ VBC 11. τῷ
 V; τὸ B: τὸν C ἐνεργεῖ ὁ νόμος ὁ Π. BC 13. ἐστι V: φησι BC φησὶν
 V: ἐστὶ BC 15. ὑπερβαλλούσης VB mg. C mg.: ὑπερβαινούσης BC μένον
 VB: μόνον C

A. RAMSBOTHAM.